

LIPCSEY ILDIKÓ

Réczei László feljegyzései 1945 márciusi romániai megbeszéléseiről

Bevezetés

1945 januárjában a magyar–román fegyverszüneti egyezmény megsemmisítette a második bécsi döntést. Ezt követően a Rădescu-kormány külügyminisztere, Vișoianu olyan értelemben nyilatkozott, hogy Románia kész felvenni a kapcsolatot a demokratikus Magyarországgal. Vescan professzor, az Észak-Erdélyi Tanács tagja meggyőzően szólt arról, hogy az Országos Demokrata Arcvonalban (ODA) működő románok és magyarok között az együttműködés pozitív eredményekhez vezet a két ország viszonylatában is. Az ODA új programja ígéretet tett a nemzetiségi egyenjogúság megvalósítására. A januári-februári tömegtüntetéseken nemcsak a kormány lemondását követelték, hanem új nemzetiségi törvényt is: a baloldali pártok harcot hirdettek mind a nacionalizmus ellen, mind pedig a nemzetiségek szabad nyelvhasználatáért a kulturális és közélet legkülönbözőbb színterein. Az 1945. február 7-én kiadott Nemzetiségi Statutum, Románia első nemzetiségi törvénye mindeire ígéretet is adott. Ami Magyarországot illeti, mind az Ideiglenes Kormány képviselői, mind a későbbiekben a magyar politikai, társadalmi és kulturális élet prominensei kijelentették: az új, demokratikus Magyarország a békés, jószomszédi viszony és a sokoldalú gyümölcsöző együttműködés kiépítésén fáradozik.

A romániai román és magyar nemzetiségű baloldali tömegmozgalom nyomására 1945. március 6-án hivatalba lépett az ország első demokratikus kormánya, a Groza-kormány, amely a föld-reformon, a demokratikus átalakuláson, a reakciós és fasiszta elemek eltávolításán stb. túl biztosította szomszédait békés együttélési szándékáról.

Két héttel ez után indult Romániába egy kisszámú magyar delegáció Réczei László bevezetésével a Debreceni Kormány megbízásából, hogy a kormány működéséhez szükséges eszközöket – gépkocsik stb. – beszeresse. Bár megbízásuk kizárólag erre szólt, a román kormány tagjai, Grozával az élen, megragadták az alkalmat, hogy üzenetet küldjenek a magyar kormánynak, s hogy Groza magánbeszélgetés során elképzeléseit a térség országainak együttműködéséről a feljegyzések készítőjének kifejtse. Így e nem hivatalos magyar delegáció útja és megbeszélései jelentőségükben túlmentek eredetileg kijelölt feladatukon.

A második világháború befejezése Közép-Európa népei számára is új korszak kezdetét kellett jelentse. Mindannyiunknak volt mit helyrehozni, ha csak a közelmúltat nézzük is, amikor a második bécsi döntést követően Magyarország és Románia kisebbségi politikáját a kölcsönösség jegyében fogant diszkriminációs rendelkezések jellemezték. Az 1945–1948 közötti periódus a megoldások keresésének rendkívül izgalmas, a kérdés, bonyolultsága ellenére is felemelő korszaka volt.

A Groza-kormánynak köszönhetően a nemzetiségi egyenjogúság biztosítása állampolitika lett Romániában. A múlt káros politikai gyakorlatát a haladó erők mindkét országban egyszer és mindenkorra szerették volna maguk mögött tudni. Még a hivatalos kapcsolatfelvétel előtt megalakultak a Magyar–Román és a Román–Magyar Társaságok, írók találkoztak, politikusok nyilatkoztak, a hivatalos vagy félhivatalos megbeszéléseken a békés egymás mellett élés és a gyümölcsöző együttműködés került előtérbe. Groza személye és koncepciója – ő úgy volt „jó román”, hogy egyúttal „magyarbarát” is volt –, táplálta a reményt, hogy az általános európai integrációban kialakul a közép-európai országok szoros együttműködése, ennek első lépéseként a román–magyar vámunió, amin ő nemcsak az egyes árucikkek, hanem „a szellemi értékek szabad forgalmát és cseréjét” is értette. És ebben a relációban, ahogy a Népszavának adott egyik nyilatkozatában megfogalmazta – az interjút a RKP napilapja, a Scînteia is lehozta – „Erdély nem lehet fal, hanem csak híd” a két

ország között. Groza vámuniós elgondolásainak a Magyar Népi Szövetség (MNSz) 1945 májusi első kongresszusán és a decemberi marosvásárhelyi gyűlésen külön fejezetet szentelt, s Magyarországon kívül a nemzetközi közvélemény is nagy figyelemmel kísérte. A moszkvai rádió ekképpen értékelte a két ország viszonyát: „A Duna-medence népeinek testvéri jobbot kell nyújtaniuk egymásnak . . . A román–magyar viszony példaként kell lebegjen Csehszlovákia előtt is.”

A korabeli magyarországi lapok – a Szabad Nép, Népszava, Kis Újság, Dunántúli Lapok, Új Dunántúl, Független Néplap – szinte minden nap közöltek valamilyen hírt a szomszédos országok politikai életéből és az ott élő magyarok helyzetéről. Ezekben tallózva két figyelemre méltó dolgot azonnal észre lehet venni: bizalom árad Groza felé országhatáron kívül és belül, és minden, a vámunióval kapcsolatos kijelentése azonnal publikussá válik. (A békeszerződések aláírása után a román–magyar vámunióról áttevődött a hangsúly először a Jugoszláviával való szakításig egy román–jugoszláv–bolgár, majd egy román–bolgár együttműködési rendszerre.) A Szabad Nép 1945. április 4-i számában például „Az új Románia nemzetiségi politikája” címmel jelent meg egy írás, amelyből megtudható, hogy a MÁV alkalmazottakat minden további nélkül átvették a Román Államvasutak. Emlékeztetőül: a két világháború között a magyar tisztviselői kar vagy repatriálásra kényszerült, vagy egyszerűen az utcára került. A cikk arra is felhívja a figyelmet, hogy a Parasztpárt kitelepítési politikájával szemben Groza a székelyek és csángók Romániába való hazatérését szorgalmazta.

Groza nyilvánosan először az Erdélyi Múzeum Egyesület 1945 májusi kolozsvári összejövetelén nyilatkozott a vámunióról, majd a MNSZ kongresszusán, szintén májusban egyenesen a térség föderatív átszervezésének reményével kecsegtetett: „Mi itt Erdélyben egy nagy kísérletet teszünk. Ha sikerül az írmagját is kiirtani a gyűlölködésnek román és magyar részről egyaránt, akkor ennek a sikernek a hatása átsugárzik a Fekete-tengerig, a magyar népre és egészen a Lajtaig . . .” Erre hivatkozott a Scînteia is, amikor kijelentette: a kormány joggal népszerű a nemzetiségek között, hiszen bel- és külpolitikáját egyaránt új alapokra helyezte.

Romániában az SZDP magyar szekciójában volt nagy tábora a föderációs elképzeléseknek, lapjuk, az Erdély ennek múltját és mikéntjét tanulmányozta. Itt jelent meg Danér Lakos találó helyzetmegállapítása: „Kelet-Európa nagy lázban átment teste fölé aggodalommal hajolnak, s mindent elkövetnek, hogy erőre kapjon, újra egészséges legyen. Még nem biztos, hogy sikerrel jár a feltámasztása. Éppen ezért, minden felelős poszton lévő embernek fokozott mértékben kellene vigyázni kijelentéseire, intézkedéseire, hozott határozataira, nehogy a beteget betegebbnek tüntessük fel, mint amilyen valóban, de ugyanakkor óvakodni kell attól az opportunistá állásponttól is, hogy a beteg majd meggyógyul magától.” Az 1945 augusztusi segesvári, az októberi aradi ünnepek a Duna mentén élő népek testvérisége jegyében zajlottak le, Groza novemberi erdélyi útján mondott beszédeben első helyen a vámunió állt.

Ilyen előzmények után érkezett meg 1945 decemberében a Molnár Erik vezette első hivatalos magyar kormánydelegáció Romániába, amikor is a gazdasági és kereskedelmi jellegű tárgyalásokon kívül fontos politikai eszmecsere keretében a szövetségi politikai rendszer kiépítésének a mikéntje is szóba került. A kormányküldöttség a romániai magyar politikusokkal és írókkal való találkozások alkalmával tapasztalhatta, hogy az ország vezetése meggyőző bizonyítékát nyújtotta egyenjogúságon alapuló nemzetiségi politikájának, és egyetértés fogadta a MNSZ első kongresszusának azon határozatát, hogy „a romániai magyar írókra vár a híd szerep a demokratikus Magyarország és a demokratikus Románia szellemi élete között . . .”

E feladat vállalására kedvező történelmi körülmények között kezdhettek hozzá. Mivel a két világháború között a kisebbségi kérdéssel kapcsolatban megnyugtató megoldást csak a romániai kommunisták és szociáldemokraták adtak, a magyarság döntő többsége jól látta, hogy csak a baloldali többségű kormánytól várhatja el mind az ország demokratikus és szocialista átalakulását, mind a nemzetiségi egyenjogúság megvalósítását. Olyan helyzetben, amikor a történelmi pártok a második világháború utolsó hónapjaiban a Romániában élő magyarság számára is a kollektív felelősségre vonást, lakosságcserét, kitelepítést helyezték kilátásba, természetes volt, hogy elsők között csatlakoztak a kommunista párt kormányt és politikát átformáló platformjához 1944 október elején, és támogatták az ezeknek a javaslatoknak megvalósítását ígérő Groza kormányra juttatását. Még a Svájcban tanult nemzetiségi miniszter, Vlădescu-Răcoasa is csak azért tartotta szükségesnek a nemzetiségek igényeinek kielégítését, hogy Románia a békétárgyalásokon „ne jelenjen meg fellázadt kisebbséggel”, s ahogyan Mihály királynak mondotta, amit adtak, azt vissza is lehet vonni.

Groza kapcsolatai a magyar haladó értelmiséggel a 30-as évek elejére nyúlnak vissza. Ezeket elmélyítette, hogy 1935-ben a vezetése alatt álló radikális parasztpárt, az Ekésfront és a hivatalos Magyar Pártból kivált MADOSZ szövetséget kötött, megvetve a romániai népfremszervezetek alapját. Az 1940–1944-es években Groza közvetített a két ország haladó értelmisége között, s amikor a diktatúrák Romániájából menekülni volt kénytelen, életmentő menedéket Magyarországon, volt tanáránál talált. 1944 májusában a két ország közös kiugrására szeretne volna rávenni az erdélyi politikusokat, 1944. augusztus 23-a után pedig nyíltan vallotta, hogy a jövőben „Erdély nem lehet fal, hanem csak híd” a két ország között. A román baloldal és a vezetése alatt álló kormány nemcsak visszautasította, hogy a magyar népet bűnbaknak állítsák, hanem vallotta és vállalta, hogy a nemzetiségek jogegyenlősége egyrészt a demokrácia próbaköve Romániában, másrészt csak ezen az alapon lehet tárgyalni a két ország között az együttműködésről.

Amikor Csehszlovákiában törvényen kívül helyezték a magyarságot, megtiltották a magyar beszédet és áttelepítették a magyarokat, Groza Pöstyénben tiltakozott mindez ellen. Ana Pauker pedig egy csehszlovákiai román küldöttség vezetőjének szantszándékkal Cziko Lőrinczet választotta meg. A romániai magyarság népfremszervezet alapon fölépített tömegszervezete, a Magyar Népi Szövetség mind a politikai, mind a gazdasági élet újjászületésében kivette a részét, az 1946-os választások után a magyar képviselők minden fontos miniszteriális szakkbizottságban helyet foglaltak, a magyar nemzetiségűek létrehozhatták alapvető közművelődési, közoktatási intézményeiket, iskoláikat, egyetemeiket, kiadóikat. A kétnyelvűség magyarul területeket természetesen volt a közéletben, a párt fórumain. A kormány a jobboldallal szemben – pl. az 1946-os választások idején – méltó szövetségesre és támaszra talált a félmillió tagot számláló Magyar Népi Szövetségben.

Az erdélyi magyarság döntő többsége vallotta, hogy a jövőben semmiféle nemzetközi konfliktus téjje nem lehet Erdély, s mint ahogy nem történhet meg még egyszer Auschwitz és Transnistria, ugyanígy nem ismétlődhetnek meg azok a tragikus események, amelyek Ippen, Ördögkúton, Szarajván és Csíkszentdomokoson megtörténtek. Ugyanakkor elvárta és megkövetelte, hogy egyik nemzetiség se legyen másodrendű állampolgár, hogy ugyanolyan jogok illessék meg, mint a román népet. Bizott abban, hogy a jövőben, ahogyan Groza ígerte, „megszűnik a határok kínai fal jellege”, és ebben a reményben utasított el mindennemű nacionalizmust és sovinizmust.

Az 1945–46-os év folyamán a legszebb remények váltak valóra. A MNSZ, mint „a romániai magyarság politikai parlamentje” működött, Kurko Gyárfás az 1947-es év folyamán az önállóság gazdasági alapjait szeretne volna megszilárdítani. Akkor még háttérbe szorultak azok, akik szerint csak a békeszerződések aláírásáig volt szükség a romániai magyarság bizalmára, megnyerésére és leszerelésére, s egy másféle magatartással olyan státust is kivívhatott volna magának, mint amelyet a szlovákok élveztek Csehszlovákiában.

A román baloldal és a magyarságot képviselő MNSZ együttműködése csaknem zavartalannak mondható a 40-es évek közepéig, amikor is a térség országaiban belpolitikai fordulat ment végbe, s annak hatására a nemzeti egyenjogúság ügye lekerült a napirendről, a magyarországi Rajk-per pedig tragikus következményekkel járt a romániai magyarság helyzetére. Mindez nem kisebbíti Groza és mások érdemeit, akik Románia nemzetiségeiben nem csupán választások alkalmával megnyerhető szavazókat, vagy numerus valachicusokkal sújtandó honpolgárokat láttak, hanem igazi szövetségeseiket.

Az alábbi iratok a kapcsolatok felvételének, a jó szándék megnyilvánulásának első dokumentumai közé tartoznak. Ezeket közlésre Réczei László bocsátotta rendelkezésre. A Gyöngyösi János külügyminiszterhez intézett levelét követően adjuk közre azokat a még Bukarestben készített feljegyzéseket, amelyek a megbeszélések kedvező légkörét egy diplomáciai jelentés lehetőségeinél részletesebben világítják meg.

Réczei László egyetemi tanár a nemzetközi magánjog szakembere. A felszabadulás előtt Szegeden folytatott ügyvédi gyakorlatot. Valentiny Ágoston, a debreceni Ideiglenes Kormány igazságügyminiszterre kérte fel, hogy vegyen részt a kormány törvényelőkészítő munkálataiban. Az Ideiglenes Kormány részéről ő tárgyal nem hivatalosan a bukaresti politikusokkal 1945 márciusa és májusa között. A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem professzora volt hosszú éveken át, de jelentős közéleti és diplomáciai feladatokat is ellátott. 1957–1960 között az igazságügyminiszter első helyettese, ezt követően 1963-ig hazánk indiai, majd később (1970–1974) brüsszeli nagykövete. A Magyar Békatanács alelnöke.

Récsei László levele Gyöngyösi János külügyminiszternek

Budapest, 1945. évi május hó 4. napján

MAGYAR KÜLÜGYMINISZTER ÚRNAK
B U D A P E S T.

A mai napon jelentést tettem Miniszter Úrnak, a romániai utazásommal kapcsolatos eseményekről, s e jelentésemnek azt a részét, amely a bukaresti magyar követség által felvett hivatalos feljegyzésekbe felvéve nincs, ezúton is lerögzítem.

Szükségesnek látom nyomatékosan reá mutatni arra, hogy sem én, sem a kíséretemben utazott Tarnay István követségi titkár semmiféle diplomáciai tárgyalást nem folytattunk, a magyar kormány nevében sem hivatalos, sem félhivatalos nyilatkozatot nem tettünk —, s amikor elkerülhetetlen volt az, hogy bizonyos román hivatalos személyekkel személyesen beszéljünk, minden esetben nyomatékosan hangsúlyoztuk azt, hogy semmiféle meghatalmazásunk tárgyalásra nincs, és szerepünk ez ügyben csupán arra szorítkozhatik, hogy a velünk közöltek — mint üzenetet — a magyar kormány számára továbbítjuk. Ez elől a kötelezettségünk elől szemben az udvariasság elemei szabályainak a megsértése nélkül ki nem térhettünk, mert román hivatalos körök olyan formákban kértek fel bennünket üzenetük közvetítésére, amelyet pusztán meghatalmazás hiányából visszautasítani nem lehetett.

Romániában tökéletesen egységes a kormányzat a Magyarországgal való teljes és őszinte kibékülés tekintetében. A kormány ez irányú munkáját a különben ellenzékbe vonult nemzeti parasztpárt is teljes mértékben támogatja, Groza miniszterelnök úr e tárgyú kijelentéseit a feljegyzésekből ismeri Külügyminiszter Úr, s hogy e kijelentések nyomatékoságát és őszinteségét szemléltessem, felemlítsem azt, hogy amidőn Groza miniszterelnök úr második hívására nála meg nem jelentem, aznap délben felkeresett engemet az étteremben, ahol ebédeltam, leült az asztalomhoz, és igyekezett meggyőzni a magyar–román kibékülésnek és állandó együttműködésnek a szükségességéről. Harmadik esetben akkor beszéltem Groza miniszterelnök úrral, amidőn este váratlanul értem jött a szállodába, kihívatott és másfél órán keresztül — séta közben — fejtegette terveit.¹

Meggyőződésem — s ezért különösen kötelességemnek tartom, hogy Külügyminiszter Úr a kérdésben teljesen tájékozódva legyen —, hogy a kibékülés a jelenlegi helyzetben elsősorban Magyarország érdekét szolgálja, Románia a háború elvesztését úgy élte át, hogy az egy győzelemmel is felér. Üzletei, raktárai, gyárai üzemben vannak, a gazdasági élet a legteljesebb prosperitásban van, minden áruban, amire nekünk a gazdasági életünk újabb megindítása céljából szükségünk lehet, kivitelileg feleslege van, és ezt szívesen helyeznék el a magyar piacon. Gazdasági szerződés esetében megoldható volna a mi általunk szállítandó árunak a kérdése, mert a román körök már informálva vannak arról, hogy mi az a cikk, amelyben Magyarország máris exportképes, és amelyet Románia fel tud használni. Természetesen az általunk esetleg kijelölendő gazdasági bizottságnak minden kérdésekben teljesen tájékozottnak kell lennie — bár meggyőződésem az, hogy Románia hitelt is hajlandó Magyarországnak időlegesen biztosítani, hogy ezzel is nyomatékosan kifejezésre juttassa a megbékülésre irányuló szándékát.

A másik fontos érdek, ami Magyarországot a román közeledés elfogadására kell hogy vezesse: a Romániában lévő magyar érdekeltségek kérdése. Amidőn ugyanis Románia 1944. augusztus 23-án Magyarországnak hadat üzent, a Romániában lévő összes magyar érdekeltséget és vagyonokat zár alá vette. Ilyen módon zár alatt vannak a Magyar Általános Hitelbank érdekeltségei, az Erdélyi bank, több cukorgyár, hatalmas fakitermelő és fűrészüzemek, a Weiss Manfréd érdekeltségéhez tartozó Metalloglobusz gyár, a Tungstram Izzó gyár és így tovább. Természetes, hogy a két ország közötti fegyverszüneti állapot bekövetkezésével hivatalos megállapodás automatikusan maga után vonná ezek-

¹Groza ezúttal többek között megemlékezett a MADOSZ és az Ekésfront szövetségkötéséről, és elmondotta, hogy a jövőben minden téren szorososan együtt kell működjön Románia és Magyarország.

nek az érdekeltségeknek a felszabadítását, mert értesülesem szerint ezek nem orosz részről, hanem román részről vétettek zár alá.²

További szempont e tekintetben az erdélyi magyarságnak a sorsa és az internált magyar állampolgárok kiszabadításának a kérdése.³ Nem kell mondanom, hogy az erdélyi magyarság más védelmet kaphat érdekei tekintetében, ha Magyarország hivatalosan kiküldött szerve kíséri figyelemmel sorsukat. Bár a Groza kormány és különösen Groza miniszterelnök úr minden magyarelles törekvést a legnagyobb energiával fojt el, mégsem lehet megakadályozni bizonyos excessusokat, amelyeket túlbuzgó tisztviselői követnek el. Bizonyára méltóztatik tudni, hogy a nagyszabeni román egyetemet Kolozsvárra helyezték át. Az egyetem elhelyezésének kérdésében a kolozsvári politikai pártok szövetsége azt a határozatot hozta, hogy a magyar egyetemnek az összes klinikai épületeit át kell adni a román egyetem részére. Hazautazásom közben azon a napon érkeztem Kolozsvárra, amidőn ez a határozat nyilvánosságra került, és én az egyetem egyik tanárának azt a tanácsot adtam, hogy azonnal menjen le egy küldöttség Groza miniszterelnök úrhoz – emlékeztessék őt arra az előtt tett kijelentésére, hogy minden magyar ügyet nyitott ajtóval vár, adják elő, hogy ez a sérelmes határozat az egyetemi tanács megkérdezése nélkül hozatott, de kérjenek orvoslást. Nem tudom, hogy ilyen küldöttség ment-e Bukarestbe, de arról értesültem Teleki Géza miniszter úrtól, hogy Groza miniszterelnök úr megsemmisítette a magyar egyetem sérelmére hozott határozatot.⁴

Ebből az esetből megállapíthatja Külügyminiszter Úr, hogy az erdélyi magyarság sorsa állandó védelemre szorul, és ezt csak a diplomáciai kapcsolatok felvétele útján tudjuk megfelelően biztosítani, mert az erdélyi magyarság jövőbeni élete, jóléte és érvényesülése nem köthető az egyébként őszintén jóindulatú és lojális Groza miniszterelnök úr személyéhez. A megegyezésre viszont legelőnyösebb a Groza kormány, mert ez programpontul tűzte ki a magyar–román jó viszony megeremtelését.

Egyéb gazdasági lehetőségeket itt nem kívánok részletezni, mert a részletkérdések végeredményben nem Külügyminiszter Úr tárcája körébe tartoznak.

Méltóztatassék azonban megengedni, hogy a feljegyzésekben és a fentiekben előadottak nyomán utaljak arra, hogy a román kormány olyan előzékenyen és olyan őszintén juttatta kifejezésre a jó viszony helyreállítására irányuló szándékát, hogy ez elől a kérésük elől egyszerű hallgatással kitérni nem lehet, és a jövő szempontjából nem is volna hasznos. Miután Groza miniszterelnök úr velem közölte, hogy szeretne egy politikai és gazdasági bizottságot vendégül látni és velük tárgyalni, kifejeztem azt az ellenvetésemet, hogy mi ezt a szövetséges ellenőrző bizottság hozzájárulása nélkül nem küldhetjük le. A miniszterelnök úr közölte velem, hogy ő ebben az ügyben előzetesen beszélt Visinszkij szovjet külügyi népbiztossal és Szuszejkov vezérezzredessel, és mindketten azon az állásponton voltak, hogy szívesen látnák a közvetlen tárgyalások megindulását.

Úgy vélem, hogy ezek után nem lesz akadálya annak, hogy ilyen leküldésének a megengedése iránt Külügyminiszter Úr a szövetséges ellenőrző bizottsághoz forduljon. Amennyiben a szövetséges ellenőrző bizottság ezt sem engedélyezné, úgy ezt a körülményt magánúton Groza miniszterelnök úr tudomására kell hozni. Nem tudom feltételezni, hogy a szövetséges ellenőrző bizottság kölcsönös félhivatalos misszió kiküldetését magyar részről megakadályozná akkor, amikor a háborút ugyanígy elvesztett Románia az összes utólagos államokkal és a szövetséges államokhoz csatlakozott hadviselő kisállamokkal bukaresti követségei útján közvetlen nemzetközi érintkezést tarthat fent. Minden-

² Az ellenséges javakat zár alá vett intézményt, a CASBI-t évekig ostromolta a Magyar Népi Szövetség és a magyar kormány, de csak a béketárgyalások után értek el némi eredményt.

³ Ezúttal nem a bukaresti magyar követség munkatársairól van szó, hanem Erdélyből különböző táborokba – pl. Focșaniba – hurcolt magyarokról. Csak Kolozsvárról kb. 300 magyar értelmiségit vittek így el, többek között Teleki Bélát, Vita Sándort, Venczel Józsefet, Börödi Györgyöt. Teleki és Vita érdekében sikeresen jártak közbe a romániai magyar kommunisták és a MNSZ vezetői, de a többség csak évek után tért haza és foglalta el az őt megillető helyet a szellemi és a tudományos életben.

⁴ A kolozsvári magyar egyetem – filológiai, filozófiai, jogi, közgazdasági stb. kar – épületei és berendezései felét kellett átadja a Nagyszabeni átköltözött román egyetemnek. Az önálló magyar egyetem létére: 1945 április végén döntöttek rendeletileg.

esetre, ha ennek ellenére akadálya volna tárgyaló bizottság kiküldésének, úgy a román részről tapasztalt udvarias gesztusra szemben, azt válaszolhatjuk, hogy a magunk részéről mindent megtettünk, és nem rajtunk múlik, hogy ezúttal a közeledés elé akadályok gördültek.

Ez ügygel kapcsolatban bármilyen szóbeli vagy írásbeli felvilágosítással teljes készséggel állók Külügyminiszter Úr rendelkezésére és vagyok

őszinte tisztelettel
Réczei László
miniszteri tanácsos.

I.

Feljegyzés

a magyar és román diplomaták megbeszéléséről

Bukarest, 1945. március 23.

A Nemzeti Demokrata Arcvonal (F. N. D.) hatalom átvétele, nevesen pedig a Groza Péter miniszterelnökké történt kinevezése folytán⁵ felfogása gyökeresen megváltozott. Az előző kormány,⁶ amelyben a nemzeti paraszt párt és a liberális pártok túlnyomó részben voltak képviselve, ezen pártok állásfoglalása folytán mindvégig elzárkózott Magyarországgal megteremtendő kapcsolatok érdekében teendő lépések elől.

Groza miniszterelnök határozott állásfoglalása visszavezethető a magyar miniszterelnök ismeretes beszédében elhangzott azon kijelentésre, miszerint Magyarország és Románia között mielőbb jószomszédi viszony létesítését kívánja, amely kijelentés Romániában általánosságban kedvező visszhangot keltett.

Réczey László miniszteri tanácsos és Tarnay István követségi titkár Bukarestbe érkezése, amely hír a legszélesebb körökben elterjedt,⁷ arra készítette Groza miniszterelnököt, hogy tervét egyelőre nem hivatalos formák között megvalósítsa, illetve a kezdeményező lépést megtegye. Ugyanakkor a romániai magyarság gazdasági és szellemi képviselői a maguk részéről hasonló tevékenységbe kezdtek, amelynek első eredménye az volt, hogy fentnevezetteket és a romániai magyar külképviseletek diplomata tagjait folyó hó 23-án meghívták egy szűkkörű ebédre, amelyen résztvettek:

Aurel Dobrescu, volt miniszter, a nemzeti parasztpárt végrehajtó bizottságának tagja,

Teodor Roxin, a nemzeti parasztpárt Bihar megyei tagozatának elnöke,

Joan Buia, a miniszterelnök bizalmasa, az Ekésfront tagja, orvos,

Aurel Negus, követségi tanácsos, a román királyi külügyminisztérium politikai osztálya magyar tagozatának vezetője,

Fülöp Sándor, Import–Export R. T. elnöke,

Kaufmann István, Import–Export R. T. igazgatója,

Réczey László, miniszteri tanácsos,

Tarnay István, követségi titkár,

Podoski István, követségi titkár,

Luby Géza, konzul,

Gyárfás László, sajtóelőadó, az MTI bukaresti tudósítója.⁸

Az általános eszmecsere során a román vendégek leszögezték a jelenlegi román kormány, annak vezetője és általában a legszélesebb román tömegek azon kifejezett óhaját, hogy Magyarország és Románia között, félretéve az immár hosszú múltra visszatekintő ellenségeskedést; jószomszédi

⁵ 1945. március 6-án alakult meg Románia első demokratikus kormánya, a Groza-kormány. Március 13-án állították vissza Észak-Erdélyben a román közigazgatást, amelyet 1944. november 14-én a SZEB, illetve a szovjet katonai parancsnokság a Maniu-gárdisták tevékenysége miatt függesztett fel. L. FO 371 R 12 693/210/37.

⁶ Constantin Rădescu tábornok kormányáról van szó.

⁷ Réczey László és Tarnay István először Kolozsváron találkozott a város akkori vezetőivel, majd Gyulafehérváron Márton Áron püspök palotája volt a következő megállóhelyük.

⁸ Fentnevezettek, valamint Forrai Tibor, Magyarország német megszállása után bejelentették, hogy nem ismerik el Szálasi kormányát. – Déli Hírlap (Temesvár), 1944. október 2.

viszonyt teremtsenek. Ennek első feltételeként jelölték meg a miniszterelnöknek azt az egyelőre nem hivatalos formák között nyilvánított óháját, hogy a debreceni ideiglenes magyar kormánnyal a hivatalos diplomáciai kapcsolatok felvételéig is, kapcsolatokat keressenek. A jelenlevő Negus Aurel követségi tanácsos, aki a megbeszélés folyamán mint külügyminisztériumi nem hivatalos szakértő szerepelt, a két ország közötti kapcsolatok felvételére kölcsönös misszió küldést javasolt. A jelenlevő román urak egyöntetűen annak az álláspontjuknak adtak kifejezést, amelyet szerintük teljes mértékben magáévá teszi mind a miniszterelnök, mind a román külügyminiszter, hogy Magyarország és Románia között a háborús állapot a Magyarország és a Szövetséges Hatalmak között létrejött fegyverszüneti egyezményvel megszűntnek tekinthető.⁹ Ez az álláspont teljesen újszerű román hivatalos részről, amely eddig homlokegyenest ellenkező álláspontot képviselt, amelyet a Szövetséges Hatalmak romániai képviselőivel is közölt volt.

Dr. Bula János, Groza miniszterelnök bizalmasa, közölte az ebéden részt vett magyar vendégekkel, hogy Groza miniszterelnök folyó hó 24-én reggel kihallgatáson kívánja őket fogadni, hogy személyesen is tájékozódást szerezzen a magyar kormánynak az általa kifejtendő hivatalos román álláspontra adandó választát illetően. A jelenlevő román urak egyöntetűen azon nézetüknek adtak kifejezést, hogy a román miniszterelnöknek ezzel a lépésével, bár az egyelőre nem kötött hivatalos formák között fog megtörténni, döntő jelentősége van a magyar–román viszony jövőendő rendezése szempontjából. Ugyanakkor dr. Negus követségi tanácsos felajánlotta, hogy Filotti követ leváltásával a külügyminisztérium vezértitkárává kinevezett Vasile Stoica követnél a jelenlevő magyar vendégek részére nem hivatalos természetű kihallgatást fog kieszközölni.

A magyar kiküldöttek a jelenlevő román vendégek felszólalásai után kijelentették, hogy a magyar kormány a kapcsolatok szünetelése folytán teljesen tájékozatlan volt a Magyarországot illető román hivatalos állásfoglalásról. Ennélfogva hivatalos megbízatásuk arra, hogy a két ország között a kapcsolatok helyreállítására vonatkozó tárgyalásokat megindítsák, nincsen. Támaszkodhatnak azonban a magyar miniszterelnöknek fent idézett kijelentésére, miszerint a magyar kormány óhaja a két ország közötti jószomszédi viszony kiépítése. Amennyiben tehát Groza miniszterelnök a román hivatalos álláspontot ebben a kérdésben velük, a fenti formák között, közölni kívánja, készséggel fogják azt lehető sűrűséggel a magyar kormány tudomására hozni. A maguk részéről határozottan hangsúlyozták, hogy megbízó levél hiányában a román miniszterelnökkel és a külügyi vezértitkárral folytatandó megbeszélések nem hivatalos, hanem informatív jellegűek lesznek.

Román részről annak a nézetüknek adtak a jelenlevők kifejezést, hogy Románia a magyar–román jószomszédi viszony megteremtésére irányuló szándékát azzal kívánja alátámasztani, hogy Magyarország részére mielőbb olyan árú szállítást helyezze, a kapcsolatok felvétele után kilátásba, amelyre Magyarország ez idő szerint a legnagyobb mértékben rá van szorulva.

Hangsúlyozni kell, hogy a lefolyt ebéd és beszélgetés mindvégig a legszívélyesebb hangnemben és a helyzetre jellemző magyar nyelven folyt.

II.

Feljegyzés

a Petru Groza miniszterelnöknél lezajlott magánkihallgatásról

Bukarest, 1945. március 24.

Groza Péter román királyi miniszterelnök március hó 24-én délelőtt kihallgatáson fogadta a magyar kiküldötteket és a romániai magyar külképviseletek diplomata tagjait. A kihallgatáson jelen voltak mindazok a román és magyar személyiségek, akik részt vettek a folyó hó 23-án rendezett ebéden. A bemutatások után Groza miniszterelnök örömének adott kifejezést, hogy alkalma van megismerkedni a jelenlevő magyar kiküldöttekkel és diplomatákkal. Hangsúlyozta a kihallgatás magánjellegét és hivatalos formákat nélkülöző voltát. A miniszterelnök afelett való örömének adott kifejezést, hogy régi politikai elképzeléseinek,¹⁰ Magyarország és Románia között megteremtendő

⁹ Az egyezmény kelte 1945. január 20.

¹⁰ A Duna mentén élő országok szövetségi rendszeréről van szó.

jószomszédi viszonyoknak, immár semmi sem áll útjában. Ő a maga részéről eddig is mindent elkövetett, s ezután is meg fog mindent tenni, hogy a két ország közötti évtizedes gyűlölködés, amit a nem demokratikus, lelkiismeretlen gondolkozású politikusok mesterségesen tápláltak, nyomtalanul eltűnjék. Kéri a magyar kormányt, hogy a maga részéről a kedvező légkör megteremtéséhez ugyanolyan eréllyel fogjon hozzá. A román kormány első lépése efelé az lesz, hogy hivatalosan feloldja a romániai magyar külképviseltek eddigi internálását,¹¹ és szorgalmazni fogja, hogy a hivatalos diplomáciai kapcsolatok helyreállításáig a két ország között félhivatalos missziók útján az érintkezést felvegye. Erre Groza a kezdő lépéseket már meg is tette, a román misszió vezetőjét kiszemelte, és a Szövetséges Hatalmak, jelesen Szovjet Oroszország képviselőinél ez irányban tájékozódott, ahol is nem lát akadályt ebbeli törekvésével szemben, sőt azt a legrövidebb időn belül megvalósítandónak tartja.

Hangsúlyozta még, hogy a román királyi kormány, jelesen pedig az ő tervei ezen kezdő lépéseknél messze tovább mennek s az ő szeme előtt egy a Lajtától a Fekete-tengerig terjedő egységes blokk terve lebeg,¹² amelynek a magját a magyar–román államszövetség képezné, ahol is eltűnnének a vázhatárok, egységes valuta volna s a legteljesebb politikai együttműködés alakulna ki.

Ezek után Groza miniszterelnök kérte a jelenlevő magyar hivatalos személyeket, hogy adják át üdvözlését a magyar kormányoknak. Teljes szimpátiáját tolmácsolja Magyarország népének jelenlegi nehéz helyzetében. Tudatában van a két ország teljes érdekközösségének, és a demokratikus magyar kormány sikerét az ország talpraállításában a saját kormánya egyenes érdekének tekinti. A maga részéről arra fog törekedni, hogy a román népben tudatosítsa a két ország közös érdekeinek politikai szükségességét. Ezt pedig, miután a két kormány és a két nemzet között a viszályokat okozó probléma kikapcsoltnak vehető, leginkább azáltal véli elérhetőnek, hogy Erdélyben ne csak a román nép, hanem vele egyenjogú félként a magyar nép is – országhatártól függetlenül – igazi hazát és otthonot találjon.

A gazdasági kérdést érintve, Groza kijelentette, hogy bár ismeretes előtte Magyarország súlyos gazdasági helyzete, konkrét javaslatokat kér a két ország gazdasági kapcsolatainak felvételére, amelyeket készséggel fog áttanulmányozni, hogy így a kialakítandó kedvező politikai légkör megkapja a maga reális alapját.

A megjelent magyar hivatalos személyek nevében Réczey miniszteri tanácsos köszönte meg a román miniszterelnöknek szavait, és miután biztosította Groza miniszterelnököt, hogy törekvései a magyar hivatalos fórumok előtt kedvező fogadtatásra fognak találni, hiszen a magyar miniszterelnök volt az, aki a magyar kormány programjaként a szomszéd országokkal és népekkel való jószomszédi viszony megteremtését tűzte ki célul, megígérte, hogy az általuk tapasztaltakat, jelesen pedig Groza miniszterelnöknek a magyar kormányhoz intézett szívélyes üzenetét Debrecenben tolmácsolni fogja – a kihallgatás, amely mindvégig a legszívélyesebb hangnemben, magyar nyelven folyt le és egy órát tartott, ezzel befejeződött.

III.

Feljegyzés

a Vasile Stoicával, a román királyi külügyminisztérium vezértitkárával folytatott megbeszélésről

Bukarest, 1945. március 27.

Vasile Stoica, a román királyi külügyminisztérium újonnan kinevezett vezértitkára március hó 27-én du. 6 órakor magánkihallgatáson fogadta Réczey László miniszteri tanácsost és Tarnay István kovetségi titkárt.

A bemutatás során Stoica vezértitkár örömeinek adott kifejezést, hogy bár nem hivatalos formák között, de teljesen magánjelleű kihallgatás keretében beszélhet a Magyarországról érkezetekkel. Behatóan érdeklődött a magyarországi állapotok, élelmezés, közlekedés, közigazgatás stb.

¹¹ Ez még a magyarországi küldöttség bukaresti tartózkodása alatt megtörtént.

¹² Magyarország, Románia, Jugoszlávia és Románia tartozott volna a blokkba.

íránt. Tud – mondotta – a Groza miniszterelnöknél tett látogatásról, de arról csak felületesen van informálva, és kérte a kiküldötteket, hogy szintén mint magánembernek az utazás céljáról őt lehetőség szerint tájékoztassák.

Réczey miniszteri tanácsos a következőkben tájékoztatta Stocia vezértitkár:

A debreceni Ideiglenes Magyar Kormány, mely január 20-án az Egyesült Nemzetek képviselőivel Moszkvában fegyverszünetet kötött, Miklós Béla miniszterelnök egyik legutóbbi beszéde során kifejezésre juttatta azt az eltökélt szándékát, hogy a Szövetséges Hatalmakkal egyetértésben jószomszédi viszonyt és széles körű együttműködést kíván teremteni a szomszédos államok népeivel.

Miután az Ideiglenes Magyar Kormány értesült arról, hogy a miniszterelnök elhangzott szavai megértő kommentárookra találtak a román sajtóban,¹³ és tudomást szerzett arról, hogy az új demokratikus román kormány azoknak a legszélesebb népi tömegeknek érzéseit és célkitűzéseit híven képviseli, amelyek éppen a Duna völgyi népek egymás megértését és szoros együvé tartozását kívánják szolgálni, elérkezettnek látta az időt arra, hogy a hivatalos román körök ebbeli felfogásának tisztázását teljesen informális jelleggel megkísérelje.

A magyar kiküldöttek tagjai tehát minden formális meghívás, illetve felhatalmazás nélkül, kizárólag informatív jelleggel, jelentek meg ma itt Nagyméltóságod előtt, hogy a kölcsönös nézetek kicserélése lehetővé váljék.

Az Ideiglenes Magyar Kormánynak az a nézete, hogy Magyarország és Románia kölcsönös megértésének útjából a Moszkvában kötött fegyverszüneti egyezmény elhárította azokat az akadályokat, amelyek a két ország viszonyát a múltban megmérgezték. Egyúttal automatikusan fegyverszünetet létesített Magyarország és Románia között, mert a két állam analóg helyzete és a Szövetséges Nemzetekhez való viszonya következtében a két fegyverszüneti egyezmény vonatkozó pontjai egyformán kötik mindkét hatalmat. Moszkvában a Szövetséges Nemzetek képviselői és a Magyar Fegyverszüneti Delegáció között megkötött fegyverszünet Magyarország és valamennyi vele háborúban álló hatalom között fegyverszüneti állapotot teremtett.

Ily módon a Magyar Ideiglenes Kormánynak azt a nézetét vagyunk bátrak – hangsúlyozottan magán személyként, hivatalos megbízás és felhatalmazás híján – Nagyméltóságodnak tolmácsolni, hogy a két ország közötti félhivatalos kapcsolatok felvételének a magyar hivatalos tényezők részéről nem forog fenn akadálya.

E kérdés rendezése azonban nem feladata a magyar kiküldötteknek, akiknek csak az illetékes román tényezők a kérdésben elfoglalt nem hivatalos álláspontját van módjukban tolmácsolni illetékes magyar tényezők előtt. A további lépések csak a két kormány hivatalos nézeteinek ismeretében és a Szövetséges Hatalmak vonatkozó álláspontjának figyelembevételével történhetnek meg.

Stoica vezértitkár hangsúlyozva azt, hogy amit mond, az tisztán magánvéleménye, annak a nézetének adott kifejezést, hogy a román körök és nép őszinte óhaja az, hogy Magyarország és Románia jószomszédi viszonyban éljen. El kell felejtetni a múltat, az ellenségeskedést. A románok ezt már meg is tették, Erdélyben a románság és a magyarság a legteljesebb harmóniában él együtt, és szükséges az, hogy Magyarországon is a román–magyar barátság szükségessége a legszélesebb rétegekben elterjedjen. Felajánlotta, hogy Románia kész Magyarországot gazdasági téren bizonyos keretek között megsegíteni. Ez a segítség nem lehet túl nagymérvű, mert hiszen Románia is túlságosan érzi a háború következményeit. Felhívta a figyelmet arra, hogy az amit Bukarestben látni, nem felel meg az ország valódi helyzetének, a vidéken súlyos a helyzet.

A két ország közötti kapcsolatok felvételének kérdésére rátérve, ismételten hangsúlyozta azt, hogy minden csupán magánvéleménye, annak a nézetnek adott kifejezést, hogy Románia örömmel veszi fel a politikai kapcsolatokat is az új demokratikus Magyarországgal, azonban mielőtt ez megtörténhetne, a két kormánynak bizonyos, általa nem precizírozott, függő kérdéseket kell megtárgyalnia és tisztáznia.

A kihallgatás a legbarátságosabb légkörben fél óra hosszat tartott.

¹³ Kurkó Gyárfás a Népi Egység 1944. december 31-i „Történelmi feladat” című vezércikkében a debreceni kormány munkatervéből elsősorban a földosztásra vonatkozó passzust emelte ki.

IV.

Feljegyzés

Gheorghe Tătărescu román királyi miniszterelnök-helyettessel és külügyminiszterrel folytatott megbeszélésről

Bukarest, 1945. március 28.

Tătărescu román királyi helyettes miniszterelnök és külügyminiszter^{1 4} március hó 28-án reggel 10 órakor kihallgatáson fogadta Podoski István és Tarnay István követségi titkárokat.

A bemutatkozás után a helyettes miniszterelnök közölte, hogy pontosan tájékozva van a Groza miniszterelnökkel és Stoica külügyi vezértitkárral folytatott magánbeszélgetésekről. A román kormány nevében kifejezésre juttatta azt az őszinte meggyőződést, hogy Magyarország és Románia között a jószomszédi viszonyon túlmenő barátságos viszony légkörét a jelenlegi román kormány hivatott megteremteni. Visszapillantva a múltra, megjegyezte, hogy Románia vezető államférfiai mind azon voltak, hogy Magyarországgal jószomszédi viszonyt és őszinte barátságot létesítsenek. Ez a törekvés sajnos a politikai felfogások különbözőségén a múltban kudarcot vallott, jöllehet az 1920-as éveket követő román demokratikus kormányok biztosították a Romániában élő magyar kisebbség jogegyenlőségen alapuló békés együttélését román honfitársaikkal. Hangoztatta a két nép egymásraultalságát és azt, hogy a közeledés útjából a román kormány a maga részéről mindent el fog háritani, csak arra kéri a magyar kormányt, hogy ugyanazzal az őszinte jóakarattal tudatosítsa a magyar népben a Romániával való megegyezés és barátság gondolatát, mint amellyel a román kormány a téren munkálkodik.

Tătărescu helyettes miniszterelnök ezek után rátért a két kormány közötti kapcsolatfelvétel lehetőségére, amelynek román részről – egynéhány függő kérdés előzetes tisztázása után – semmi sem áll útjában. Kérte a megjelenteket, hogy fentieket mint a román kormány álláspontját a magyar kormánynál tolmácsolják.

Tarnay követségi titkár válaszolva a helyettes miniszterelnök szavaira, megköszönte azt a szíves érdeklődést, amelyet eddig román hivatalos személyekkel folytatott beszélgetéseinél tapasztalt. Megígérte, hogy híven be fog számolni arról a jóindulatról, amelyet Romániában észlelt.

Tătărescu helyettes miniszterelnök kijelentette, hogy a román kormány a megegyezésre irányuló őszinte akaratának tanújelét adja, s elrendelte 1945. március 27-én a Bukarestben internált magyar diplomaták és külképiseleti tagok szabadon bocsátását. Ezzel szemben a magyar kormány őszinte akaratának megnyilatkozása lenne szerinte az a tény, hogy ha a Magyarországon még internált román személyek szabadon bocsátását a magyar kormány elrendelné.^{1 5}

Tătărescu külügyminiszter a kihallgatás tényét és időpontját – nyilván annak hivatalos jellegét kidomborítandó – a bukaresti svéd királyi követ útján közölte. A kihallgatás folyamán tett nyilatkozata pedig hangsúlyozottan a román királyi kormány hivatalos álláspontját tolmácsolta.

V.

Feljegyzés

a Petru Groza miniszterelnöknél lezajlott újabb magánkihallgatásról

Bukarest, 1945. március 29.

Groza román királyi miniszterelnök Réczey László miniszteri tanácsost és Tarnay István követségi titkárt megánkihallgatáson fogadta.

Groza miniszterelnök beszélgetésében megemlítette, hogy a román–magyar kapcsolatok felvételének kérdését a szovjet hatóságok, nevezetesen Visinszkij külügyi népbiztos-helyettes, Szuszaj-

^{1 4}Gh. Tătărescu a Drapeul c. lap 1944. december 19-i számában adta hírül, hogy csoportja kivált a Nemzeti Liberális Pártból, ki akar tartani a Szovjetunió mellett a háború befejezéséig, s a nemzeti alapelv tiszteletben tartása mellett elkötelezte magát a földosztás és a közigazgatás átszervezése mellett is.

^{1 5}A román külképiseleti szervek munkatársainak a győri püspöki palotában való háziőrizetéről van szó.

kov vezéreztetés és Pavlov követ előtt szóvá tette, és mindezen személyiségek azon nézetüknek adtak kifejezést, hogy a román–magyar kapcsolatok felvételét sürgősnek és fontosnak tartják.

Groza miniszterelnök hangsúlyozta a kapcsolatok felvételének szükségességét, mert – mint mondotta – amikor a béke kitör, Németország alámerülése következtében óriási örvény keletkezik, amely elnyeléssel fenyegeti a kis nemzeteket. A kis nemzetek feladata tehát, hogy vállalva küzdenek az örvény vonzása ellen, és mindent megtegyenek, hogy a Németország összeomlása következtében keletkező anarchiák országukra való kiterjedését megakadályozzák. Ezért feltétlenül szükséges, hogy a magyar és román kapcsolatok mielőbb helyreálljanak, és éppen ezért a kapcsolatok megszilárdítása érdekében beszélt a mai napon a Bukarestben tartózkodó bolgár kereskedelmi miniszterrel, és éppen ezért küldött a minap üzenetet Tito marsallnak.

A kapcsolatok felvételének előfeltétele, hogy a román és a magyar népben mesterségesen táplált és fejlesztett ellenséges hangulat azonnal megszűnjék. Kéri a magyar kormányt, hogy a maga részéről is tegyen meg mindent a barátságos légkör kialakításának érdekében. Ő a maga részéről mindent megtesz a magyarellenes hangulat teljes kiirtására, annál is inkább, mert életcéljának látja a magyar és román nép megbékélését.

Gyakorlatilag a kapcsolatok felvételét olyképpen látja, hogy a két kormány a lehető leggyorsabban kislétszámú, de nagy iniciatívájú képviselőket küld ki és a gazdasági és kulturális kapcsolatokat a legintenzívebb mértékben fejleszti.

Groza miniszterelnök befejező szavaiban üdvözlését küldötte a magyar miniszterelnöknek, és a kiküldöttek révén kéri őt, hogy ő is a lehetőség szerint a leggyorsabban cselekedjék, és tegyen meg mindent a román–magyar barátság mielőbbi helyreállítására.

A kihallgatás séta keretében történt, és este fél kilenctől háromnegyed tízig tartott. A kihallgatás maga a legbarátságosabb hangnemben, magyar nyelven folyt le.